

Бойко В.Б. Роль зв'язків суду з громадськістю в реалізації принципу гласності цивільного судочинства

Судова система України та суміжні правові інститути існують для захисту прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина, прав та законних інтересів юридичних осіб, інтересів держави шляхом своєчасного, ефективного і справедливого вирішення правових спорів на засадах верховенства права.

Статтями 3 та 129 Конституції України [1, 4-16] закріплено положення про те, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст діяльності держави. До основних засад судочинства віднесено в тому числі і гласність судового процесу. Окрім наведеної норми Основного Закону, принцип гласності передбачений у ч. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) [2] та деталізується у ст. 11 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», ст. 6 ЦПК України та відповідних нормах інших процесуальних законів.

Зміст принципу гласності цивільного судочинства є доволі широким, відтак уявляється раціональним наступне його визначення: принцип гласності передбачає відкрите здійснення судочинства і право знати про його хід і результати для учасників судового провадження і широкої громадськості з метою забезпечення транспарентності судової влади [3, 69].

Наразі перед українською судовою системою постають серйозні виклики. Суспільство активно критикує суддів через відсутність незалежності, неупередженості, прозорості та підзвітності. Необхідно відновлювати довіру суспільства до судової системи, тому її представники мають здійснювати для цього конкретні кроки та дії.

Важливою гарантією неупередженої поведінки судді та прийняття справедливих рішень є соціальний контроль громадян в умовах гласності (відкритості) судового процесу. Публічний характер правосуддя, що забезпечує його відкритість і сприяє контролю з боку суспільства, має й ту особливість, що стимулює суддю контролювати свою поведінку, додержувати норм закону, відігравати належну судді роль. В усіх міжнародних нормах, що стосуються здійснення правосуддя, публічність є необхідним елементом його справедливості. Публічність (гласність, відкритість) судового розгляду справ спрямована на захист сторін від таємного правосуддя (яке не підпадає під контроль громадськості) і є одним із засобів збереження довіри до судів усіх рівнів [4, 57]. Дійсно, важко уявити, що в умовах дотримання гласності судового процесу можуть бути системними факти ухвалення незаконних рішень.

Позицію ООН щодо взаємодії судів і ЗМІ узагальнено в Мадридських принципах взаємодії засобів масової інформації та суддівської незалежності. Документ поширено відповідно до Резолюції 1296 (XLIV) Економічної та соціальної Ради ООН (11 лютого 1994 року). Головним положенням документу є твердження про те, що «функцією та правом ЗМІ є збір і поширення серед громадськості інформації, висловлювань і критичних тверджень про судочинство, включно з висвітленням судових справ до, після та під час судового розгляду, не порушуючи при цьому презумпцію невинуватості».

Важливе значення для України має і позиція Ради Європи, відображена в Конвенції, у її тлумаченнях Європейським судом з прав людини, а також у резолюціях та рекомендаціях органів Ради Європи. Так, відповідно до пункту 2 статті 10 Конвенції, свобода вираження поглядів (а отже, й свобода ЗМІ) може підлягати обмеженням, запроваджуваним із такою метою: для захисту репутації та прав інших людей; для підтримання авторитету суду; для забезпечення безсторонності та неупередженості суду. Такий принцип застосовано і в низці рішень Європейського суду з прав людини, який не раз розглядав спори, пов'язані з висвітленням судових процесів у ЗМІ.

Указом Президента України від 20 травня 2015 року схвалено Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки. Стратегія встановлює пріоритети реформування судової влади, передбачає в тому числі і зростання прозорості та відкритості правосуддя.

Між українськими судами та суспільством історично склався певний комунікаційний вакуум, відтак створення ефективної системи взаємодії судів, засобів масової інформації та громадських організацій є одним із пріоритетних напрямів. Слід не лише усвідомлювати важливість такої взаємодії, а й прагнути до неї. Неможливо забезпечити справедливе правосуддя, якщо воно не є відкритим для громадськості. Прозорість функціонування державних інститутів вважають однією з головних ознак демократії. Громадяни мають знати, хто і як ухвалює суспільно важливі рішення, як їх виконують і які наслідки це спричиняє для всього суспільства.

В судовій системі належить підтримувати баланс інтересів суспільства загалом, окремих соціальних груп і учасників процесу, поширюючи через різні джерела інформацію про соціально значущі судові провадження. Порушення такого балансу може створити загрозу порушення прав людини, зменшення довіри громадян до суду, а також сприятиме розвитку корупції.

Засоби масової інформації та громадські організації є важливим механізмом взаємодії судів та суспільства. Працівники судової системи часто

нарікають на упередженість та правову необізнаність журналістів, проте їм також бракує навиків взаємодії з мас-медіа та громадськими організаціями. Втім, існують і позитивні тенденції. Зокрема, судді та журналісти нерідко роблять кроки назустріч один одному, визнаючи свою спільну відповідальність за налагодження таких відносин між судами та ЗМІ, які мають задовольняти потребу суспільства в отриманні неупередженої інформації про реальний стан судової системи.

Усвідомлюючи необхідність координації зусиль судових установ у налагодженні діалогу зі ЗМІ та громадськістю, РСУ рішенням від 5 вересня 2014 року створила Прес-центр судової влади України. Іншим рішенням, 11 грудня 2014 року була затверджена Стратегія розвитку судової системи в Україні на 2015–2020 роки, яка є одним з етапів впровадження Стратегічного плану розвитку судової влади України, ухваленого на XI З'їзді суддів України. Не можна не помітити зусиль працівників багатьох судів України у напрямку налагодження діалогу з громадськістю та відповідних позитивних зрушень. Маються дійсно вдалі приклади комунікації в судах Одеської, Київської, Вінницької, Сумської, Харківської, Львівської та інших областей. Наприклад, в Апеляційному суді Сумської області також розроблено та взято до виконання комунікаційну стратегію суду на 2017-2018 роки, метою якої є формування довіри суспільства до системи судочинства в Україні, підвищення авторитету судової влади.

Розбудова України як демократичної європейської держави висуває на порядок денний питання відкритості та прозорості владних інституцій, рівноправного партнерства та залучення громадян до формування і реалізації державної та регіональної політики. Досвід демократичних держав світу засвідчує, що саме суспільна участь сприяє більшій ефективності державного управління, відкритості та прозорості діяльності державних органів, підвищує рівень довіри громадян до влади.

Проте слід зазначити, що іноді бажання вплинути на позицію суду за допомогою створюваного в ЗМІ ажіотажу навколо конкретної справи, спроби примусити суд ухвалити бажане рішення межують з порушенням конституційних гарантій та положень законодавства, що передбачають захист від втручання в діяльність суду. Вважаємо неприпустимими як з моральної точки зору, так і з позиції чинного законодавства спроби чинити за допомогою публікацій і виступів в ЗМІ тиск на суд викладом своїх версій події у справах, що перебувають на судовому розгляді. На нашу думку, до проголошення у справі рішення публікації повинні містити лише інформацію щодо певних фактів, подій, а також щодо позиції сторін у справі.

Підсумовуючи викладене, відмічаємо, що принцип гласності судочинства є одним із загальноновизнаних міжнародних стандартів належного правосуддя. Відкритість інформації про різноманітні аспекти діяльності державних органів впливає із обов'язків правової держави доводити до суспільства відомості про функціонування створених нею інституцій та конкретних посадових осіб. Забезпечення прозорості судочинства є одним із основних завдань судової реформи, яка триває в Україні. Реалізація принципу гласності судочинства, постійне інформування громадськості про результати діяльності органів судової влади має забезпечити суспільний контроль за судом і стати ефективним механізмом для подолання окремих негативних явищ в судовій системі.

Використана література:

1. Конституція України. Офіц. текст: Коментар законодавства України про права та свободи людини і громадянина: Навч. Посібн. / Авт.-уклад. М.І. Хавронюк. – 2-ге вид., переробл. і доповн. – К.: А.С.К., 2003. – 384 с.
2. Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.97} [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
3. Лапкін А.В. Судове право України : навч. посіб у схемах / А.В. Лапкін. – Х.: Право, 2016.-148 с.
4. Кононенко В.І. Неупередженість суддів // Вісник Верховного Суду України. № 2. – 2002.